

महाराष्ट्र जनुक कोष प्रकल्प राबविणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन

महसूल व वन विभाग,

शासन निर्णय क्र.डब्ल्यूएलपी-१२२१/प्र.क्र.३२४/फ-१

मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२

दिनांक-२५मे, २०२२.

प्रस्तावना :-

जैवविविधता संपदेचे संरक्षण आणि संवर्धन हा एक अत्यंत महत्वाचा राष्ट्रीय विषय असून त्या दिशेने केंद्र आणि राज्य सरकारे प्रयत्नशील आहेत. सन २०१४ मध्ये राजीव गांधी विज्ञान आणि तंत्रज्ञान, आयोगाने आय.आय.एस.ई.आर., पुणे यांनी ३ राष्ट्रीय संशोधन संस्था, २ शैक्षणिक संस्था आणि १५ अशासकीय संस्था यांच्या सहभागाने तयार केलेल्या महाराष्ट्र जनुक कोष (Maharashtra Gene Bank) प्रकल्पास पुढील ५ वर्षांच्या कालावधीकरीता मान्यता दिली होती. त्यानुसार सन २०१९ पर्यंत जैवविविधता संबंधी माहितीचे संकलन, दस्तऐवजीकरण, प्रमाणीकरण आणि प्रसार याबाबत स्थानिकांच्या सहभागाने यशस्वीरीत्या काम करण्यात आले. यामुळे जैवविविधता संवर्धनास मिळालेले योगदान पाहता ते पुढे सुरु ठेवण्याकरीता सदर प्रकल्पाची कायमस्वरूपी अंमलबजावणी होणे आवश्यक आहे.

महाराष्ट्र जनुक कोष प्रकल्पांतर्गत जनुकीय संपत्तीचे जतन करण्याच्या अनुषंगाने सागरी जैवविविधता, पीकांचे स्थानिक वान, पशुधनाच्या स्थानिक जाती, गोडया पाण्यातील जैवविविधता, गवताळ, माळरान आणि कुरणांमधील जैवविविधता, वनहक्क क्षेत्रासाठी संरक्षण व व्यवस्थापन योजना आणि वन परिसर पुनर्निर्माण व तंत्रज्ञानाच्या सहाय्याने त्यांचे दस्तऐवजीकरण, असे महत्वाचे घटक निश्चित करण्यात आले आहेत. महाराष्ट्र जनुक कोष प्रकल्प राबविण्याकरीता महाराष्ट्र राज्य जैवविविधता मंडळास केंद्रस्थ यंत्रणा घोषित करणे तसेच राज्य जैवविविधता मंडळाचे बळकटीकरण या योजनेची व्याप्ती वाढविण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

महाराष्ट्र राज्यातील जैवविविधता संरक्षण व संवर्धन होण्याच्या अनुषंगाने महाराष्ट्र जनुक कोष प्रकल्प हा अतिशय महत्वाचा ठरला आहे. यातील शिफारशी राज्यातील जैवविविधतेचे संवर्धन करून येणाऱ्या पिढीकरीता नैसर्गिक संसाधने जतन करण्यासाठी महत्वपूर्ण ठरणार आहे. त्यामुळे महाराष्ट्र जनुक कोष प्रकल्पातून आतापर्यंत तयार झालेली यंत्रणा आणि संसाधने कायमस्वरूपी चालू ठेवण्याच्या दृष्टीने आणि जनुक कोषाची व्याप्ती वाढविण्यासाठी सदर प्रकल्प महाराष्ट्र राज्य जैवविविधता मंडळ यांचे मार्फत राज्यभर राबविण्याचा निर्णय शासन घेत आहे.

कार्यान्वयन यंत्रणा:- महाराष्ट्र जनुक कोष प्रकल्प राबविण्याकरीता महाराष्ट्र राज्य जैवविविधता मंडळ केंद्रस्थ यंत्रणा म्हणून काम करेल. तसेच सदर प्रकल्पातील ७ घटक हाताळण्यासाठी संबंधित क्षेत्रातील

२५/४

संशोधन संस्था / शैक्षणिक संस्था / विद्यापीठ / अशासकीय संस्था ईत्यादींपैकी १ किंवा १ पेक्षा अधिक संस्थेस राज्यस्तरीय सनियंत्रण समितीमार्फत प्रकल्प यंत्रणेचा दर्जा देण्यात येईल.

महाराष्ट्र जनक कोष प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीसाठी राज्य जैवविविधता मंडळामध्ये प्रधान मुख्य वनसंरक्षक तथा सदस्य सचिव यांच्या अध्यक्षतेखाली विशेष कक्ष स्थापीत करण्यात यावा. त्याची कार्यकक्षा पुढील प्रमाणे असेल:-

१. राज्यस्तरीय आणि कार्यकारी समितीच्या निर्देशानुसार कार्यवाही करणे.
२. प्रकल्प यंत्रणेने सादर केलेल्या उपक्रमांची तपासणी करून कार्यकारी समितीच्या मान्यतेसाठी सादर करणे.
३. प्रकल्पांतर्गत घेतलेल्या उपक्रमांचे सनियंत्रण, देखरेख आणि मुल्यांकन करणे.
४. माहिती तंत्रज्ञान प्रणालीचे व्यवस्थापन करणे व त्याद्वारे नियंत्रण ठेवणे.
५. जिल्हास्तरीय समित्यांशी समन्वय साधणे.
६. घटकनिहाय निश्चित करण्यात आलेल्या प्रकल्प यंत्रणांशी समन्वय साधणे.
७. महाराष्ट्र जनक कोष प्रकल्पाच्या उद्दिष्ट पूर्तीसाठी आवश्यक कार्यवाही करणे.

प्रकल्पाचे सनियंत्रण :-

प्रकल्पाचे सनियंत्रण करण्याकरीता खालीलप्रमाणे समित्या गठीत करण्यात येत आहेत :-

१) राज्यस्तरीय सनियंत्रण समिती:-

अ.क्र.	समिती सदस्य	पदनाम
१	मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य	अध्यक्ष
२	अपर मुख्य सचिव, ग्राम विकास विभाग	सदस्य
३	प्रधान सचिव, वन विभाग	सदस्य
४	प्रधान सचिव, कृषी विभाग	सदस्य
५	प्रधान सचिव, पदुम विभाग	सदस्य
६	प्रधान सचिव, शिक्षण विभाग	सदस्य
७	प्रधान सचिव, नगर विकास विभाग	सदस्य
८	प्रधान सचिव, पर्यावरण विभाग	सदस्य
९	प्रधान सचिव, आदिवासी विकास विभाग	सदस्य
१०	प्रधान सचिव, माहिती व तंत्रज्ञान विभाग	सदस्य
११	प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर	सदस्य
१२	प्रधान मुख्य वनसंरक्षक तथा सदस्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य जैवविविधता मंडळ, नागपूर	सदस्य सचिव

राज्यस्तरीय सनियंत्रण समितीची कार्यकक्षा :-

- प्रकल्पातील ७ घटक हाताळण्यासाठी संबंधित क्षेत्रातील संशोधन संस्था / शैक्षणिक संस्था / विद्यापीठ / अशासकीय संस्था ईत्यादींपैकी १ किंवा १ पेक्षा अधिक संस्थेस प्रकल्प यंत्रणेचा दर्जा देणे.
- जैवविविधता संवर्धनासाठी घटकनिहाय व जिल्हानिहाय उपक्रमांचा प्राधान्यक्रम निश्चित करून मान्यता देणे.
- प्रकल्पाच्या वार्षिक प्रवर्तन अहवालास (Annual Plan of Operations) मान्यता देणे.
- प्रकल्पातील उद्दिष्टांच्या पूर्ततेसाठी आवश्यक पायाभूत सुविधा, मनुष्यबळ व सनियंत्रण व्यवस्थांचा आढावा घेणे.
- महाराष्ट्र जनुक कोष प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीबाबत जैवविविधता मंडळास निर्देश देणे.

राज्यस्तरीय सनियंत्रण समितीची बैठक सहा महिन्यातून किमान एकदा घेण्यात येईल.

२) कार्यकारी समिती:-

अ.क्र	समिती सदस्य	पदनाम
१	प्रधान सचिव, वन विभाग	अध्यक्ष
२	प्रधान सचिव किंवा त्यांचे प्रतिनिधी, माहिती व तंत्रज्ञान विभाग	सदस्य
३	प्रधान सचिव किंवा त्यांचे प्रतिनिधी, ग्राम विकास विभाग	सदस्य
४	प्रधान सचिव किंवा त्यांचे प्रतिनिधी, शालेय शिक्षण विभाग	सदस्य
५	प्रधान सचिव किंवा त्यांचे प्रतिनिधी, पदुम विभाग	सदस्य
६	प्रधान सचिव किंवा त्यांचे प्रतिनिधी, नगर विकास विभाग	सदस्य
७	प्रधान सचिव किंवा त्यांचे प्रतिनिधी, पर्यावरण विभाग	सदस्य
८	प्रधान सचिव किंवा त्यांचे प्रतिनिधी, आदिवासी विकास विभाग	सदस्य
९	प्रधान सचिव किंवा त्यांचे प्रतिनिधी, कृषी विभाग	सदस्य
१०	प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर	सदस्य
११	प्रधान मुख्य वनसंरक्षक तथा सदस्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य जैवविविधता मंडळ, नागपूर	सदस्य सचिव

कार्यकारी समितीची कार्यकक्षा :-

- राज्यस्तरीय सनियंत्रण समितीच्या निर्देशानुसार कार्यवाही करणे.
- घटकनिहाय व जिल्हानिहाय निश्चित केलेल्या उपक्रमांना मान्यता देवून त्यांची अंमलबजावणी सुनिश्चित करणे.

Handwritten signature

iii. मंजूर वार्षिक प्रवर्तन अहवालाची अंमलबजावणी सुनिश्चित करणे व निधी वितरणाबाबत सूचना देणे.

iv. प्रकल्पातील उपक्रमांच्या प्रगतीबाबतचा अहवाल राज्यस्तरीय समितीस सादर करणे.

कार्यकारी समितीची बैठक तीन महिन्यातून किमान एकदा घेण्यात येईल. सदर बैठकीमध्ये प्रकल्पातील घटक हाताळणाऱ्या संशोधन संस्था / शैक्षणिक संस्था / विद्यापीठ यांचे प्रतिनिधींना समिती आमंत्रित करू शकेल.

३) जिल्हास्तरीय समिती:-

अ.क्र.	समिती सदस्य	पदनाम
१	जिल्हाधिकारी	अध्यक्ष
२	उप वनसंरक्षक (प्रादेशिक)	सदस्य सचिव
३	प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प किंवा त्यांचे प्रतिनिधी	सदस्य
४	गट विकास अधिकारी	सदस्य
५	शिक्षण अधिकारी	सदस्य
६	पशुवैद्यकीय अधिकारी	सदस्य
७	जिल्हा कृषी अधिकारी	सदस्य
८	स्वयंसेवी संस्थेचे प्रतिनिधी	सदस्य
९	उपक्रम राबविणाऱ्या संस्थांचे प्रतिनिधी	सदस्य
१०	अध्यक्ष, जैवविविधता व्यवस्थापन समिती	सदस्य

जिल्हास्तरीय समितीची कार्यकक्षा :-

- राज्यस्तरीय आणि कार्यकारी समितीच्या निर्देशानुसार कार्यवाही करणे.
- प्रकल्पाच्या उद्दीष्टपूर्तीसाठी संबंधित विभाग प्रमुखांना / संस्थांना / समुदायांना सहकार्य करणे.
- संबंधित विभाग आणि यंत्रणांमध्ये समन्वय साधण्यास मदत करणे.

जिल्हास्तरीय सनियंत्रण समितीची बैठक दोन महिन्यातून किमान एकदा घेण्यात येईल.

अर्थसंकल्पीय तरतूद:-

महाराष्ट्र जनुक कोष प्रकल्प राबविणेकरीता राज्य जैवविविधता मंडळाचे बळकटीकरण (२४०६ ८६९६) या राज्य योजनेची व्याप्ती वाढविण्यात येत आहे. सदर प्रकल्पांतर्गत घटकनिहाय निश्चित करण्यात आलेल्या प्रकल्प यंत्रणांना उपक्रम राबविण्याकरीता लागणारा निधी राज्य जैवविविधता मंडळामार्फत उपलब्ध करून देण्यात येईल. याव्यतिरिक्त सदर प्रकल्पासाठी केंद्र शासन, जागतीक संघटना व Corporate Social Responsibility च्या माध्यमातून निधी उपलब्ध करून घेण्यासाठी प्रयत्न करण्यात यावेत.

राज्य जैवविविधता मंडळाचे बळकटीकरण या राज्य योजने अंतर्गत लेखाशिर्ष (२४०६ ८६९६) अंतर्गत ३१- सहाय्यक अनुदाने आणि ३६- वेतन ही उद्दिष्ट शिर्षासोबत ०२- मजुरी, १३- कार्यालयीन

५५४

खर्च, १७- संगणक खर्च, २१- साहित्य पुरवठा, २४- तेल व वंगण, २६- प्रचार व प्रसिध्दी, २७- लहान बांधकामे आणि ५०- ईतर खर्च या उद्दिष्ट शिर्षांचा समावेश करुन योजनेची व्याप्ती वाढविण्यात येत आहे.

निधीचा विनियोग :- महाराष्ट्र जनक कोष प्रकल्पांतर्गत घटकनिहाय उपक्रमांमध्ये खालील मुख्य बाबींसाठी निधीचा विनियोग करण्यात यावा:-

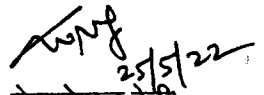
- संशोधन प्रकल्प हाती घेणे.
- जैवविविधतेचे संवर्धनासाठी उपक्रम राबविणे (in-situ and ex-situ).
- माहिती तंत्रज्ञान प्रणाली कार्यान्वीत करणे.
- प्रचार व प्रसिध्दी करणे.
- प्रशिक्षण व जनजागृती करणे.
- स्थानिक परिसंस्थांचा विकास व जतन करणे.
- जैवविविधता व जनुकीय संवर्धनाशी निगडित अनुषंगीक बाबी.

प्रकल्पाचे मुल्यांकन :- प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीस ५ वर्ष पूर्ण झाल्यानंतर प्रकल्पाचे मुल्यांकन करण्यात यावे. यानुसार प्रकल्पामध्ये बदल आवश्यक असल्यास शासनाची मान्यता घेण्यात यावी.

वरील शासन निर्णय वित्त विभाग, नियोजन विभाग, आदिवासी विकास विभाग, पदुम विभाग, कृषि विभाग, पर्यावरण विभाग, नगर विकास विभाग, ग्राम विकास विभाग आणि माहिती व तंत्रज्ञान विभाग यांचे सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक ~~२०२२०५२५१५२०५९९९९९~~ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(बी. वेणुगोपाल रेड्डी)
प्रधान सचिव (वने)
महसूल व वन विभाग

प्रति,

१. मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मुंबई
२. मा. राज्यमंत्री (वने) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
३. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई

४. अपर मुख्य सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई
५. अपर मुख्य सचिव (महसूल), महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई
६. अपर मुख्य सचिव, नियोजन विभाग, मंत्रालय मुंबई
७. प्रधान सचिव, पदुम व पणन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
८. प्रधान सचिव, नगरविकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
९. प्रधान सचिव, पर्यावरण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१०. प्रधान सचिव, कृषी विभाग, मंत्रालय, मुंबई
११. प्रधान सचिव, (ग्राम विकास) ग्रामविकास व जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१२. प्रधान सचिव, अदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१३. महासंचालक, माहिती व प्रसिध्दी, मंत्रालय, मुंबई.
१४. प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
१५. प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
१६. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य वनविकास महामंडळ, नागपूर.
१७. प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (अर्थसंकल्प, नियोजन व विकास), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
१८. अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव) पुर्व, नागपूर/ पश्चिम, मुंबई
१९. अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, सामाजिक वनीकरण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
२०. विभागीय आयुक्त, (सर्व महसूल विभाग).
२१. आयुक्त, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प, नाशिक
२२. मुख्य वनसंरक्षक (प्रादेशिक), सर्व
२३. मुख्य वनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, मेळघाट व्याघ्र प्रकल्प, अमरावती.
२४. वनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, ताडोबा अंधारी/ सह्याद्री/ पेंच व बोर व्याघ्र प्रकल्प
२५. वनसंरक्षक तथा संचालक, संजय गांधी राष्ट्रीय उद्यान, बोरीवली.
२६. उपवनसंरक्षक (वन्यजीव), पुणे/ नाशिक.
२७. उपवनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, नवेगाव-नागझिरा व्याघ्र प्रकल्प, गोंदिया
२८. उपवनसंरक्षक (प्रादेशिक) सर्व
२९. महालेखापाल-१/२ (लेखापरीक्षण /लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र राज्य, मुंबई / नागपूर.
३०. वित्त विभाग (व्यय-१० कार्यासन), मंत्रालय, मुंबई - ३२.
३१. फ-१ कार्यासन, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई - ३२ (निवडनस्ती)

*****